

Watching Mozart: Οι ταινίες για τον Μότσαρτ και η μουσική του σε ταινίες

Το να γράφει κανείς με αφορμή την επέτειο των 250 χρόνων από την γέννηση ενός συνθέτη όπως ο Μότσαρτ δεν είναι απλό πράγμα: οι επέτειοι παρασύρουν με μια σαρωτική δύναμη που τελικά εξομοιώνει τα πάντα. Εδώ, λοιπόν, η γράφουσα θα προσπαθήσει να «πλησιάσει» τον αυστριακό συνθέτη, ξεκινώντας όχι από ένα γραπτό ντοκουμέντο (είτε αυτό είναι ένα χειρόγραφο είτε μια παρτιτούρα ή βιβλίο), αλλά εξετάζοντας ένα μέσο μαζικής ενημέρωσης και ψυχαγωγίας που στην εποχή μας κυριαρχεί σχεδόν σαν τύραννος: την κινούμενη εικόνα.

Αν το δούμε στατιστικά, κανένας μεταξύ των κλασικών συνθετών δεν ήταν τόσο απαθανατισμένος σε ταινίες όπως ο Μότσαρτ: η χρήση της φυσιογνωμίας του συνθέτη μέσω βιογραφικών και/ ή ιστορικών ταινιών και η χρήση της μουσικής του σε άλλες ταινίες είναι τόσο μεγάλη, ώστε να ανήκουν σε αυτόν τα πρωτεία σε σχέση με όλους τους άλλους συναδέλφους του.

Από που να αρχίσουμε αυτή την περιπλάνηση; Μια καλή αρχή θα μπορούσε να ήταν, όπως αρέσει πολύ και στους Αμερικάνους, να κινηθούμε από την τελευταία ταινία προς τα πίσω μέχρι και την πρώτη. Ή μήπως θα ήταν καλύτερα να ξεκινήσουμε ανάποδα, από την πλέον περίφημη ταινία, η οποία κατέστησε το συνθέτη τόσο γνωστό όσο καμία άλλη [\[i\]](#); Μήπως θα ήταν καλύτερα να προσπαθήσει κανείς να βρει ένα δρόμο σε εκείνο τον ατελείωτο λαβύρινθο της μουσικής του που χρησιμοποιήθηκε σε ταινίες ;

Για να ξεμπλέξουμε το κουβάρι προτιμήσαμε να ξεκινήσουμε μία χρονολογική καταγραφή των βιογραφικών του ταινιών.

Οι βιογραφικές ταινίες

Λίγοι θα πρέπει να γνωρίζουν ότι η πρώτη ταινία που γυρίστηκε αποκλειστικά για ένα μουσικό είχε σαν αντικείμενο τον Μότσαρτ. Πρόκειται για μια μικρή σε διάρκεια, βουβή και ασπρόμαυρη ταινία, δεκαπέντε λεπτών περίπου, με τίτλο *La mort de Mozart* (Ο θάνατος του Μότσαρτ), η οποία γυρίστηκε στη Γαλλία, στα 1909 [\[ii\]](#), από τον σκηνοθέτη Louis Feuillade [\[iii\]](#), ως μία παραγωγή της Gaumont. Βασισμένη στο θάνατο του συνθέτη, ο σκηνοθέτης φαντάζεται ότι ο συνθέτης πεθαίνει ενώ γράφει το *Requiem* και στην ταινία εναλλάσσονται σαν οράματα του ετοιμοθάνατου Μότσαρτ, σκηνές από τις όπερες *Le nozze di Figaro*, *Don Giovanni* και *Die Zauberfloete*.

Ένα σπάνιο μαργαριτάρι είναι η ταινία του 1921 του Otto Kreisler και Karl Toma *Mozart Leben, Lieben und Leiden* (Μότσαρτ : η Ζωή, οι έρωτες και τα βάσανα). Παρουσιάστηκε στο Σάλτσμπουργκ με αφορμή την τιμητική εβδομάδα για τα εκατό τριάντα χρόνια από το θάνατο του Μότσαρτ. Ήταν η πρώτη ταινία που πραγματοποιήθηκε στην πατρίδα του συνθέτη, γυρίστηκε δηλαδή στους αυθεντικούς ιστορικούς τόπους όπως το Σάλτσμπουργκ και η Βιέννη, με σκηνές από την Αυλή της εποχής, κινηματογραφημένες στις πανέμορφες αίθουσες της Wiener Hofburg, σε διάφορα χρώματα (μπλε, πράσινο και κίτρινο). Το μοναδικό αντίγραφο που υπάρχει στον κόσμο, πρόσφατα συντηρημένο για το φετινό «έτος Μότσαρτ», βρίσκεται στη Ρώμη της Ιταλίας, στο Μουσείο του κινηματογράφου και θεάματος Jose Panzieri.

Mozart Leben, Lieben und Leiden

Στη δεκαετία του 1930 με 1940 η φιγούρα του Μότσαρτ είναι παρούσα στο πρώτο μεγάλο ντεμπούτο της παραγωγής βιογραφικών ταινιών για κλασικούς συνθέτες [\[iv\]](#). Συνολικά, πέντε ταινίες είναι

αφιερωμένες στο Μότσαρτ: η πρώτη *Whom the Gods love* είναι μια ομιλούσα αγγλική ταινία του 1936, βασισμένη στη σχέση του Μότσαρτ με την γυναίκα του Κονσταντσε Βέμπερ. Η αρχαιακή της αξία βρίσκεται στις σκηνές από το *Le nozze di Figaro* και *Die Zauberflöte*, οι οποίες είναι σε σκηνοθεσία του Bernard Baumgartner και διεύθυνση, της νέας τότε London Symphony Orchestra, του Sir Thomas Beecham. Η ταινία κυκλοφόρησε ξανά δεκατρία χρόνια αργότερα με τον τίτλο *Mozart*.

Η ταινία *Eine kleine Nacht Musik*, είναι μία γερμανική παραγωγή του 1939 και πρόκειται για μία ταινία βασισμένη στο περίφημο διήγημα του Edouard Morike *Μότσαρτ: το ταξίδι προς την Πράγα*. Υπάρχει, επίσης, και το ιταλικό φιλμ *Melodie eterne* (Αιώνιες μελωδίες), υπό τη σκηνοθετική διεύθυνση του ειδικού στις ταινίες με θέμα την όπερα Carmine Gallone [\[v\]](#), στην οποία οι άριες είναι τραγουδισμένες από την σοπράνο Margherita Carosio.

Η ταινία *Wenn die Gotter lieben* είναι μια αυστριακή παραγωγή του 1942 με την Wiener Philharmoniker Orchestra, να έχει την ευθύνη για την μουσική επένδυση της ταινίας. Την ορχήστρα διευθύνει ο Alois Melichar. Μια αναπροσαρμογή αυτής της ταινίας έγινε στην Αμερική, το 1948 από τους George Moskon και Frank Wisbar, με μερικές σεναριακές διευρύνσεις, αλλά πάντα σε σκηνοθεσία του αυστριακού Karl Hartl [\[vi\]](#), αλλά με καινούριο τίτλο *The Mozart story*. Κατά πάσα πιθανότητα, ο σκηνοθέτης Milos Forman από αυτή την ταινία εμπνεύστηκε και *Wenn die Gotter lieben* τον δικό του *Amadeus*. Πράγματι, στην ταινία του Hartl, ο Salieri παρουσιάζεται ως ένας άνθρωπος γεμάτος από φθόνο και ο οποίος περιγράφει την ζωή του Μότσαρτ αφού ο συνθέτης έχει πεθάνει.

Περιορίζουμε τους τίτλους, συνιστώντας μόνο μερικές άλλες ταινίες όπως η πρώτη έγχρωμη *Reich mir die Hand, mein Leben*, του Hartl του 1955 και η ταινία *Das Leben Mozarts*, σκηνοθετημένη το 1967 από τον Hans Conrad Fischer και στην οποία ανασυντίθεται η ζωή του μουσικού μέσω αυθεντικών ντοκουμέντων, επιστολών, ζωγραφιών, δημιουργώντας ένα είδος ντοκιμαντέρ.

Das Leben Mozarts

Η ταινία *Mozart : Autzeichnungen einer Jugend* (Μότσαρτ: ιστορία ενός παιδιού) αναφέρεται στη ζωή του παιδιού θαύματος μέχρι την ηλικία των 20 ετών [\[vii\]](#). Η μουσική εκτελείται σε αυθεντικά όργανα εποχής.

Το *Mozart in love* (Ερωτευμένος Μότσαρτ) είναι μια αμερικανική ταινία του Μαρκ Ραππαρτ, για τον έρωτα του Μότσαρτ προς τις δυο αδελφές Αλοΐσια και Κονσταντσε Βέμπερ.

Ενδιαφέρουσα και αξιόλογη είναι και η ταινία του σκηνοθέτη Ρυρί Αβατί, *Noi tre* (Εμείς οι τρεις), η οποία διαδραματίζεται κατά την διάρκεια του πρώτου από τα τρία ταξίδια του Μότσαρτ στην Ιταλία, στα 1770. Εκεί, ο συνθέτης περνάει το καλοκαίρι του σε μια έπαυλη του κόμη Παλλαβιτσίνι, και γίνεται φίλος με τον γιο του οικοδεσπότη του καθώς και με μια κοπέλα της περιοχής, προσπαθώντας να περάσει μια φυσιολογική ζωή σαν έφηβος. Η ταινία κέρδισε το ειδικό βραβείο της επιτροπής στο Διεθνές Φεστιβάλ κινηματογράφου της Κωνσταντινούπολης, το 1986.

Noi tre

Νικήτρια οκτώ βραβείων Όσκαρ ήταν η ταινία *Amadeus* του Milos Forman, και η οποία δεν έχει ανάγκη από παρουσιάσεις. Το μόνο που θα θέλαμε να σημειώσουμε είναι ότι υπάρχει μια καινούρια έκδοση του 2002, στην οποία έχουν προστεθεί είκοσι λεπτά επιπλέον μουσικής.

Amadeus

Δυο ταινίες κλείνουν αυτή την παρουσίαση, η μία με ελάχιστη αξία *Vergesst Mozart* του 1985 η οποία είναι τσεχο-γερμανική παραγωγή, και η άλλη είναι η *Trillertrine* του 1991.

Μετά την τεράστια επιτυχία της ταινίας *Amadeus*, παρατηρείται μία σταδιακή αύξηση παραγωγής ντοκιμαντέρ και ταινιών για τηλεόραση, όπως εκείνη του Ούγγρου Vazsony στα πλαίσια μιας σειράς ταινιών για τους κλασικούς συνθέτες - *Klassix 13* του 1987, ή το ντοκιμαντέρ *Mozart on tour* του 1991, το οποίο αποτελείται από 13 εκπομπές που αφορούν τα ταξίδια του Μότσαρτ στην Ευρώπη, παρουσιασμένα από τον μάεστρο André Previn.

Το τελευταίο ντοκιμαντέρ που μόλις κυκλοφόρησε έχει τίτλο *In search of Mozart*, και παρουσιάστηκε σε παγκόσμια πρεμιέρα στο Λονδίνο, τον περασμένο Ιανουάριο. Η ταινία δημιουργήθηκε από το Phil Grabsky ακριβώς για τον επέτειο της γέννηση του συνθέτη. Ακολουθώντας τη μουσική και τις επιστολές του Μότσαρτ, ο Grabsky «Ξαναγράφει» τη ζωή του συνθέτη ενώνοντας ογδόντα έργα, χρονολογικά τοποθετημένα με εναλλασσόμενες εικόνες. Ο σκηνοθέτης καταφέρνει έτσι να αναδείξει ως αληθινή πρωταγωνίστρια της ταινίας τη μουσική. Με την συνεργασία μουσικολόγων όπως οι Cliff Eisen, Nicholas Till και Stanley Sadie, η εικόνα του συνθέτη που παρουσιάζεται είναι πολύ διαφορετική από αυτή η οποία μας έχει εντυπωθεί στον *Amadeus* του Forman.

Η μουσική για ταινίες

Συχνότατη είναι και η χρήση της μουσικής του Μότσαρτ σε ταινίες. Σε παραπάνω από 300 φιλμ χρησιμοποιήθηκε η μουσική του. Τα κομμάτια που έχουν χρησιμοποιηθεί περισσότερο είναι από την όπερα *Le nozze di Figaro*, μετά ακολουθεί η μουσική από το *Don Giovanni* (π.χ. το ντουέτο *La ci darem la mano*, στην ταινία *Το δείπνο της Μπαμπέτ*) και βεβαίως το *Requiem* (π.χ. Το *Requiem aeternam* στην *Ελίζαμπεθ* του Shekhar Kapur) . Η πασίγνωστη νυχτερινή σερενάτα *Eine kleine Nacht Musik* έχει επίσης χρησιμοποιηθεί σε πολλές περιπτώσεις (π.χ. στην ταινία του Alan Pakula *Η εκλογή της Σοφί*).

Πάρα πολλοί είναι οι σκηνοθέτες που βρήκανε στον αυστριακό συνθέτη την ιδανική μουσική υποστήριξη στις εικόνες τους: ο μεγάλος Stanley Kubrick στην τελευταία του ταινία του 1998 *Eyes wide shut*, επέλεξε το *Rex tremendae* από το *Requiem* ενώ και στην καταπληκτική, αλλά όχι όσο γνωστή θα έπρεπε, ταινία *Barry Lindon* (1975), ακούγεται το εμβατήριο από το ιντερμέτζο της

όπερας *Idomeneo* .

Ο Nikita Mikhalkov στην ταινία *Dark Eyes* (1987), χρησιμοποίησε τη *Σονάτα για πιάνο αρ. 16 Κ. 570* ενώ και στην ταινία *Ο Κουρέας της Σιβηρίας* (1998) γίνεται χρήση του *Κοντσέρτου για πιάνο και ορχήστρα αρ. 23 Κ. 488* καθώς και αποσπάσματα από την όπερα *Le nozze di Figaro*.

Το επιλεγμένο ρεπερτόριο για τον κινηματογράφο περιέχει μεγάλη ποικιλία: πέρα από τα κοντσέρτα για πιάνο και ορχήστρα, βρίσκουμε και το *Κοντσέρτο για κλαρινέτο Κ. 622* καθώς κι εκείνο για *φλάουτο και άρπα Κ. 279* και για *φλάουτο και ορχήστρα Κ. 313* που ακούγονται στην ταινία *Green Card*. Το πρώτο μέρος του *Κοντσέρτου για κόρνο Κ. 417* χρησιμοποιείται στην ταινία του Oliver Stone *JFK*, ενώ ευρέως έχουν χρησιμοποιηθεί και οι: *Συμφωνία αρ. 40 Κ. 550* και *Συμφωνία αρ. 41 Κ. 551*, αλλά και ντιβερτιμέντι, τρίο, κουαρτέτα και κουιντέτα. Τελευταία, αλλά επίσης πολυχρησιμοποιημένα, είναι και η θρησκευτική μουσική. Στην ταινία *Philadelphia* (1993), πέρα από την άρια *Non temer amato ben* από τον *Idomeneo*, υπάρχουν και το *Laudate Dominum* από το έργο *Vesperae solennes de confessore* Κ. 339, το *Agnus Dei* και *Dona nobis pacem* από την *Λειτουργία αρ. 16 Κ. 317*, το *Dolcissimum convivium* και το *Viaticum* από τις *Litaniae de venerabilis altaris sacramento* Κ. 243.

Τέλος, για να δώσουμε ένα παράδειγμα της ακραίας διασημότητας που απέκτησε η μουσική του Μότσαρτ μέσω μιας ταινίας, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε το *Andante* από το *Κοντσέρτο για πιάνο και ορχήστρα αρ. 21 Κ. 467*, το οποίο χρησιμοποιήθηκε στην σουηδική ταινία του 1967 *Elvira Madigan* και από τότε για πολλούς το κοντσέρτο του Μότσαρτ έχει λάβει το προσωνύμιο "Κοντσέρτο Ελβίρα Μάντιγκαν"!

Συμπεράσματα

Η ιδέα να προσεγγίσει κανείς τη μουσική του Μότσαρτ μέσω κινηματογραφικών ταινιών, θα μπορούσε να είναι η αφετηρία μιας διαδρομής έρευνας για τις όπερες του συνθέτη, χρησιμοποιώντας δημιουργικά τα διάφορα μέσα που υπάρχουν όπως Cds, DVD ή βιντεοκασέτες. Ευχόμαστε να μπορέσει να γίνει ένα επιπλέον εργαλείο για την διάδοση της γνώσης αυτής της αθάνατης και ελκυστικής μουσικής, της οποίας η ομορφιά μένει αναλλοίωτη στην παγκόσμια ιστορία της ανθρωπότητας.

Gabriella Spano
Αθήνα, 30 Φεβρουαρίου 2006

[i] Πρόκειται για την πασίγνωστη και πολυβραβευμένη ταινία *Amadeus* του Forman.

[ii] Το μικρό έργο *I funerali di Verdi* (η κηδεία του Βέρντι) του 1901, σκηνοθετημένο από το 'Ιταλο Πακκιονι ήταν μια αληθινή βιντεοσκόπηση δύο λεπτών κατά την διάρκεια του γεγονότος, όχι σχεδιασμένη για να γίνει ταινία. Πρέπει να περιμένουμε το 1912 για να έχουμε το πρώτο έργο για ένα συνθέτη, τον Περγκολέζι και τον επόμενο χρόνο ένα άλλο για τον Βέρντι (του Giuseppe de Liguoro – Presicce)

[iii] Ο μεγάλος γάλλος σκηνοθέτης των περισσότερων από οκτακοσίων ταινιών, μεταξύ των οποίων υπενθυμίζουμε το μυθικό *Fantomas* και *Les vampires*.

[iv] Παρουσιάζονται ταινίες για τον Μπιζέ (1930), τους Παγκανίνι και Σούμπερτ, (1934), Μπελίνι και Ροσσίνι (1935), Μπετόβεν (1936), Σοπέν (1937), Μπερλιόζ (1941), και Χέντελ (1942).

[v] Σκηνοθέτης και των *Casta Diva*, *La forza del destino*, *Manon Lescaut*, *Rigoletto*, *La Signora delle Camelie*, *Il trovatore*

[vi] Ο Karl Hartl κατέχει μια ειδική θέση στην ιστορία του κινηματογράφου αλλά επίσης κατέχει και μία σημαντική θέση στην πολιτική και πολιτιστική ιστορία της Αυστρίας, για την αντιναζιστική θέση που έλαβε κατά την διάρκεια του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου. Σε αυτή τη περίοδο, ο Hartl κατάφερε να γυρίσει ταινίες με απολιτικά θέματα, αποφεύγοντας τις προπαγανδιστικές ταινίες. Όταν το 1938 ανέλαβε τη διεύθυνση της εταιρίας Wien-Film, ο Hartl κατάφερε να γυρίσει μόνο μια ταινία στα επόμενα επτά χρόνια: πρόκειται ακριβώς για εκείνη με το Μότσαρτ.

[vii] Ο Πάυλος Μπεκιάρης ερμηνεύει τον επτάχρονο Μότσαρτ